

C. Nauka o zemědělském (a lesním) těžení.

(17. Převaha městského zaměstnání a obyvatelstva proti venkovskému a zemědělskému v civilizaci západoevropské. — 18. Vliv stěhování na vzájemný počet obou pohlaví. Odlidňování řídké obydlených krajín venkovských stěhováním do hustě osazených okresů průmyslových a městských. — 19. Důsledky hustoty obyvatelstva na intenzivnost zemědělského těžení. Sociální nesnáze (velko)městského života; tíseň bytová; reforma pozemková. — 20. O zemědělské technice a jejich různých soustavách. — 21. Technika a politika lesní. Lov zvířete a rybářství. — 22. Meliorace (a kommassace pozemků). Zemědělské školství. Zemědělský průmysl. — 23. Agrární zřízení. Poddanství a nevolnictví a sociální nezbytnost jich zrušení. Společenská situace zemědělců podle rozsáhlosti provozu: velký, střední a malý provoz v zemědělství. Vlastní provoz a pronájem. Zákonná ochrana zemědělského podnikání a zemědělského stavu.)

17. Převaha městského zaměstnání a obyvatelstva proti venkovskému a zemědělskému v zemích civilizace západoevropské.

Proti vystěhovalectví a dočasnému stěhování za výdělkem (saisonnímu) jest stále důležitější nepřetržitý pohyb venkovského obyvatelstva do měst a v okrsky průmyslové. Toto stěhování značnou měrou počalo se *ve Velké Británii již ve století 18tém*, ale všeobecně se rozšířilo *ve století devatenáctém a dvacátém po celé západní a střední Evropě*. Rovně, ne-li ještě silněji se jeví v koloniálních zemích *severní Ameriky a v Australii*, tedy *v anglosaském území*. Zachvátilo také *nevropské Japonsko*, které s horlivostí přejalo i v tom směru západoevropskou civilizaci a románské kolonisace; také *Argentina i Uruguay* vykazují stále silnější podíl městského obyvatelstva.

Vnitřní toto stěhování souvisí s moderním podnikatelským vývojem s jeho těžebním shonem po nabyvání a směňování statků, který stále více směřuje od zemědělského soběstačného hospodářství k činnosti průmyslové, obchodní, úvěrní, dopravní i ke všelikým jiným službám, aby z ukojování cizích potřeb nabyvalo se peněžitých výtežků. Tato záměna činnosti zemědělské za jiná nerolnická povolání pudí stále venkovské obyvatelstvo do měst.

U národů civilizace západoevropské shledávání potravy a *zaměstnání zemědělské* vyžaduje *stále menšího podílu* ze všeho obyvatelstva. Ano namnoze *při rostoucí populaci ubývá příslušníků zemědělských nejen poměrně, nýbrž někde i absolutně*.

Doklady toho podává nejlépe statistika povolání *v Německu*. Tam sice obyvatelstva výdělečně zaměstnaného v zemědělství ke konci 19-tého a počátkem 20-tého století přibýlo, ale přírůstek ten jest jen

zdánlivý; neboť příslušníků zemědělských ubývá stále nejen poměrně, nýbrž i počtem hlav (absolutně).*)

V Německu bylo totiž napočítáno ze všech výdělečně činných (v zemědělství s lesnictvím atd., v průmyslu s hornictvím, v obchodu s dopravou):

roku	1882	1895	1907
všech výdělečně činných	16·202	18·813	24·617 mil.
v zemědělství, v lesnictví atd.	8·236	8·293	9·883 „
v průmyslu a hornictví	6·396	8·281	11·256 „
v obchodu a dopravě	1·570	2·239	3·478 „

Přibylo tedy	od r. 1882 do r. 1895	od r. 1882 do r. 1907	od r. 1895 do r. 1907
	$\frac{\%}{0}$	$\frac{\%}{0}$	$\frac{\%}{0}$
všech výdělečně činných	16·1	51·9	39·9
v zemědělství atd. zaměstnaných	0·7	20·0	19·2
v průmyslu a hornictví	29·5	76·0	35·9
v obchodu a dopravě	42·6	121·6	55·3

Zaměstnaných v zemědělství přibývalo tedy jen silně pod průměrem, kdežto v průmyslu, v hornictví, obchodu a v dopravě vysoko nad průměr.

Lépe tento vývoj vynikne, když místo zaměstnaných počítáme příslušníky zemědělského povolání.

Byloť v Německu napočítáno

	1882	1895	1907
všeho obyvatelstva	45·7	52·0	62·0 mil.
všech příslušníků zeměd.	18 $\frac{8}{4}$	18 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{2}{3}$ „

	od r. 1882 do r. 1895	do roku 1907
přibylo všeho obyvatelstva $\frac{\%}{0}$	13·7	35·6
ubylo příslušníků zemědělských $\frac{\%}{0}$	1·3	5·8

V době čtvrtiny století přibylo všeho obyvatelstva v Německu značně více než o třetinu, kdežto zemědělských příslušníků za touž dobu ubylo asi o $\frac{1}{17}$!

Podíl zemědělských příslušníků klesal v Německu velmi kvapně; neboť ze všeho obyvatelstva bylo

roku	1882	1895	1907
zemědělců (příslušníků zem.)	41·2 $\frac{0}{0}$	35·7 $\frac{0}{0}$	28·6 $\frac{0}{0}$
toto klesání procent se vyja- druje poměrnými čísly	1000	867	694

Není tomu jinak ani v ostatních zemích střední a západní Evropy, kde se podobný odliv zemědělských příslušníků a zemědělského povolání pozoruje.

*) Že v Německu zaměstnaných v zemědělství se více vyazuje při pozdějších sčítáních, to se vysvětluje jinou sčítací technikou v různých dobách. Dokazuje se to skutečností, že na př. od roku 1895 do roku 1907 přibylo všeho obyvatelstva toliko o 19 $\frac{1}{4}$ $\frac{\%}{0}$, kdežto výdělečně zaměstnaných v zemědělství, v průmyslu s hornictvím a v obchodu s dopravou přibylo o 30·9%!

V Rakousku bylo výdělečně zaměstnaných:

	1869	1890	1900	1910	
v zemědělství, lesnictví atd.	7'506	8'469	8'206	8'503	mil.
v ostatních povoláních	3'667	5'101	5'903	7'517	"

tedy z výdělečně zaměstnaných bylo činných:

	1869	1890	1900	1910
v zemědělství atd. ‰	67·2	62·4	58·2	53·1
v ostatních povoláních ‰	32·8	37·6	41·8	46·9

Přibýlo tedy výdělečně činných proti r. 1869:

	do r. 1890	1900	1910
v zemědělství atd. ‰	12·8	9·3	13·2
v ostatních povoláních ‰	48·2	61·0	105·0

Ještě nápadnější ovšem jest to, když počítáme příslušníky zemědělské a ostatních povolání.

Bylo v *Rakousku*

	1880	1890	1900	1910	
příslušníků zemědělských	12'20	13'35	13'71	13'84	mil.
" ostatních povolání	9'95	10'54	12'44	14'63	"

Podíly na jednotlivá povolání byly tedy

	1880	1890	1900	1910
příslušníků zemědělských ‰	55·1	55·9	52·4	48·4
" ostatních povolání ‰	44·9	44·1	47·6	51·6

Do r. 1910 byli již příslušníci zemědělství v *Rakousku* v menšině, kdežto při dřívějších sčítáních měli patrnou většinu.

Mnohem rychlejší byl odliv ze zemědělského zaměstnání v *Čechách*; tam bylo

	1869	1890	1900	1910	
zemědělsky výdělečně činných	1'474	1'443	1'326	1'344	mil.
v ostatním povolání výdělečně činných	1'236	1'635	1'902	2'326	"

poměrné podíly ze všeho obyvatelstva *výdělečně činného* byly v *Čechách*:

	1869	1890	1900	1910
v zemědělství atd. ‰	54·4	46·9	41·1	36·6
v ostatním povolání ‰	45·6	53·1	58·9	63·4

V *Čechách* tedy

	od roku 1869	do 1900	do 1910
ubýlo zemědělsky zaměstnaných ‰	2·1	10·0	8·8
přibýlo jinak zaměstnaných ‰	31·5	53·9	88·2

Ale zemědělských příslušníků je v *Čechách* mnohem ještě méně (i absolutně pro většinu sčítání).

Bylo totiž v *Čechách*

	1880	1890	1900	1910
zemědělských příslušníků	2·27	2·38	2·26	2·19 mil.
ostatních příslušníků	3·28	3·46	4·06	4·58 „

přibyl (+) neb ubylo (—) od roku 1880

	do roku 1890	1900	1910
zemědělských příslušníků ‰	+ 4·5	— 0·5	— 3·8
v ostatních povoláních příslušníků ‰	+ 5·5	+ 23·8	+ 39·7

A vzájemný poměr zemědělců a ostatních povolání v *Čechách* byl podle posledních sčítání:

	1880	1890	1900	1910
bylo roku				
zemědělských příslušníků ‰	40·9	40·7	35·7	32·3
v ostatním povoláních příslušníků ‰	59·1	59·3	64·3	67·7

Není tedy v Čechách již ani třetina zemědělců. Ovšem poměry ty se podle jednotlivých krajů silně různí. V jižních *Čechách* jest ještě většina při zemědělském povolání; ale tam také obyvatelstva stále ubývá, kdežto na severu Čech a kolem Prahy a v jiných průmyslových krajích je už převážná část obyvatelstva při jiných povoláních a zemědělců poměrně (i absolutně dosti) ubývá a přibývá tam také značně obyvatelstva.

Ani v zemědělských **Uhrách** nebyl vývoj podstatně jiný. Bylo v *Uhrách* výdělečně činných

	1890	1900	od 1890 do 1900 přibyl
v zemědělství a lesnictví	5·425	6·055 mil.	11·6 ‰
v průmyslu a hornictví	0·943	1·184 „	25·6 ‰
v obchodu a dopravě	0·262	0·363 „	38·5 ‰

Ze všech výdělečně činných bylo v *Uhrách* zaměstnáno

roku	1890	1900
v zemědělství a lesnictví ‰	71·0	69·7
v průmyslu a hornictví ‰	12·4	13·6
v obchodu a dopravě ‰	3·4	4·2

tedy také v *Uhrách* v průmyslu, obchodu a dopravě přibývalo lidí zaměstnaných (i příslušníků) mnohem rychleji nežli v zemědělství a lesnictví.

V Anglii a Walesu na počátku dvacátého století nebylo ze všech zaměstnaných činně v zemědělství a lesnictví více než $8\frac{1}{2}\%$.

V celém Sjediněném království (ve Velké Británii a v Irsku) připadalo na 10.000 obyvatelů lidí, kteří byli v zaměstnání zemědělském činní:

	1881	1891	1901	1911
	711	601	495	463
takže zemědělského zaměstnání bylo od r. 1881 poměrně	—	15·5‰	30·4‰	34·9‰

Ve Spojených státech bylo výdělečně zaměstnaných:

	1890	1900	1890	1900
			ze všech výdělečně činných %	
v zeměděl. a les. mil.	8·826	10·512	38·0	35·9
v průmyslu a hornictví „	5·479	7·039	24·1	24·1
v obchodu a dopravě „	3·326	4·778	14·6	16·3

[Zemědělsky zaměstnaných přibýlo 19·1%, v průmyslu a hornictví 28·5%, v obchodu a dopravě 43·7%/o.]

V Nizozemí bylo výdělečně činných:

	1889	1899	1909	1889	1899	1909
				ze všech výdělečně činných %		
v zeměděl. a les. tisíc	541·3	592·8	639·6	32·7	30·7	28·3
v prům. a horn. „	532·2	650·6	783·3	32·2	33·7	34·6
v obchodu a dopravě „	268·7	332·2	411·4	16·3	17·2	18·2

Nápadné jest, že také v řídcce zalidněných osadách australských a na Novém Zelandě jest zemědělské zaměstnání jen velmi slabě zastoupeno:

V Australském Státním spolku bylo výdělečně činných:

	1901	1911	1901	1911
			ze všech výdělečně činných %	
v zemědělství tisíc	276·0	284·7	16·7	14·2
v pastevnictví „	111·8	151·9	6·8	7·6
v průmyslu a hornictví „	544·5	668·1	32·9	33·3
v obchodu a dopravě „	344·8	441·1	20·9	22·1
všech výdělečně činných „	1655·0	2005·0	100·0	100·0

Kdybychom také pastvu dobytka počítali k zemědělskému zaměstnání, bylo by jeho poměrné zastoupení r. 1901 značně slabší nežli čtvrtina ze zaměstnaných (23·5%/o) a ubylo ho ještě poměrně do r. 1911 velmi patrně (kleslo na 21·8%/o). V obchodu, průmyslu a dopravě bylo zaměstnaných roku 1911 nad 2½ násobný počet nežli v zemědělství a při opatrování dobytka.

Na Novém Zelandě bylo výdělečně činných roku 1906:

	tisíc	72·9	procent	18·3
v zemědělství a lesnictví				
v pastevnictví „	27·4	„	6·9	
v průmyslu a hornictví „	135·6	„	34·0	
v obchodu a dopravě „	80·4	„	20·2	

Tedy též zde bylo v průmyslu, obchodu a dopravě zaměstnáno mnohem více než dvojnásobný počet proti zemědělskému a pastevnímu zaměstnání. Na zemědělství, lesnictví a pastvu připadala tedy sotva čtvrtina ze zaměstnaných.

Zcela jiný obraz dostaneme, když srovnáme příslušníky různých povolání v *britské východní Indii*. Příslušníků jednotlivých povolání bylo:

	1901	1911	1901 ze všeho obyva- telstva %	1911
v zemědělství a lesnictví . . . mil.	213·6	226·6	72·6	72·3
v obchodu a dopravě „	24·5	26·6*)	8·3	8·5
v průmyslu „	27·4	30·1	9·3	9·6

Tam silně převažuje zemědělské povolání při poměrně značné hustotě obyvatelstva a celkem se jeho podíl jen nepatrně změnil. (Rozdíly při obou sčítáních jsou nepatrné a vysvětlují se více než dostatečně tím, že při sčítání r. 1901 bylo lidí bez udaného zaměstnání napočítáno jen 2%, kdežto roku 1911 se jich udávalo již 4·2%). Kdybychom jen čítali ona tři hlavní povolání, počítalo by se z 1000 lidí v některém z těchto tří oborů příslušných:

	1901	1911
v zemědělství a lesnictví	805	800
v obchodu a dopravě	92	93
v průmyslu	103	107,

tedy vzájemné pošinutí bylo velmi nepatrné a zajisté se udržuje v mezích možných nepřesností při sčítání.

[Příslušníků zemědělských přibýlo 6·1%, průmyslových 9%, v obchodě a dopravě téměř 9%].

Také v *Egyptě* mimo služební lidi, děti a ty, kteří neměli svého povolání, čítalo se r. 1907 ze všeho obyvatelstva v zemědělství 65·3%, v průmyslu 10·6%, v dopravě a obchodu 7·4%**. Na *Javě* zemědělství jest skoro výlučným zaměstnáním.

Je viděti, že v těchto mimoevropských domorodých kulturách zemědělské povolání a následkem toho venkovské obyvatelstvo převládá a podstatně se jeho podíl nemění***).

V zemích *západo- a středoevropských* tedy zemědělského obyvatelstva (zemědělských příslušníků) nepřibývá tolik, kolik činí přírůstek obyvatelstva vůbec, ano *namnoze zemědělců i absolutně ubylo*. Tak jest tomu v Německu, kde byla hustota na 1 km²:

roku	1882	1895	1907
u zeměděl. obyvatelstva	34·7	34·2	32·7
u všeho obyvatelstva	84·5	96·2	114·7

*) Přibýlo hlavně příslušníků v dopravě ze 3½ mil. na 5 mil. osob.

**) Kdybychom čítali pouze ty, kteří byli činní v zemědělství, v průmyslu, obchodu a dopravě, dostali bychom pro Egypt na 1000 zaměstnaných v některém v těchto povolání: v zemědělství 784, v průmyslu 127, v obchodu a dopravě 89, což se příliš neliší od poměrů východoindických. Úchyly lze přičísti hlavně na jiný způsob vyšetřování.

***) Vidí se to také zejména ze zahraničního obchodu těch zemí; neboť z Egypta se vyvážejí skoro výhradně jen zemědělské plodiny (především bavlna) a ve východní britské Indii připadalo r. 1913 z ceny veškerého vývozu na plodiny 64%, na kůži, vlnu a hedvábní 8% a na přízi a zboží z juty a bavlny 15%. — Podobně z Jávy se vyvážejí nejvíce zemědělské plodiny.

Proto musilo tam zemědělství své značné přirozené přebytky lidí odváděti jiným povoláním, totiž průmyslu, obchodu a dopravě i svobodným (liberálním) zaměstnáním, která většinou se usazují v městech nebo v jiných střediskách městského rázu. Venkov vysílá tedy své obyvatelstvo stále do měst, z čehož plyne přílišné narůstání měst, zvláště velikých.

Jak kde v evropských zemích zemědělství příslušníci jsou četní i hustě usazeni, lze přehlednouti z tohoto *přibližného odhadu* pro dobu před válkou (kolem r. 1911):

[Pořadí je podle hustoty zemědělského obyvatelstva na 1 km².]

Bylo	zeměděl. obyvatelstva (zaměst. i příslušníků)		všeho obyvatelstva		podíl zemědělského obyvatelstva ze všech lidí
	v mil.	na 1 km ²	v mil.	na 1 km ²	
v Itálii	přes 17	60	34 ¹ / ₂	120	asi polovina.
v Rakousku skoro	14 (13 ⁵ a)	47	28 ¹ / ₂	95	o něco méně než polovina
v Uhrách	14	43	20·9	64	asi dvě třetiny
v Belgii	1 ¹ / ₄	43	7 ¹ / ₂	253	asi šestina
v Německu	18	33	65 ¹ / ₂	121	" 27 ⁰ / ₀
v Nizozemí	1 ¹ / ₈	33	6	176	" 3 ¹ / ₁₆
ve Francii	16	30	39·6	74	něco přes 40 ⁰ / ₀
v Dánsku	1·1	28	2 ⁸ / ₄	71	" " 40 ⁰ / ₀
v Rusku (evropském bez Finska)	asi 100	20	133	26	přes 1/4
v Anglii s Wale- sem	asi 2 ¹ / ₂	17	36 ¹ / ₄	240	asi 7 ⁰ / ₀
[v Čechách	2 ¹ / ₅	41	přes 6 ⁸ / ₄	131	totva 1/3]*)

Z toho již patrné, že mimo Itálii a Rakousko-Uhersko v zemích střední a západní Evropy napořád na venkovské zemědělské obyvatelstvo připadá menší a stále se tenčící podíl a že hlavní těžiště lidské činnosti posunuje se mimo zemědělské povolání.

Při tom však se nesmí přehlédnouti, že čím jest podíl venkovského obyvatelstva proti počtu celkového lidu v jisté zemi menší, tím je zemědělské těžení intenzivnější, ale nikoli již tolik samou prací lidskou jako vynakládaným kapitálem (prací strojovou, intenzivním a nákladným hnojením, meliorováním, lepšími a většími provozními kapitály atd.). Tedy při rostoucí celkové hustotě obyvatelstva musí se čekat, že také v Uhrách a v Rakousku a zvláště v Itálii bude spíše hustoty zemědělského obyvatelstva ubývatí nežli přibývatí a že tedy již pozorovaný větší vzrůst městského obyvatelstva se ještě v těchto zemích urychlí.

V evropském Rusku — protože tam bylo dosti neobdělávané nebo aspoň nedostatečně využitě plodné půdy, i protože bylo možno stěhovati se do velmi málo obydlených částí ohromné té říše — zbývalo pro zemědělské povolání dosti volných prostorů a městské obyvatelstvo nemohlo se tam tolik na úkor venkovského lidu jako v ostatní

*) Čísla ta mohou se bráti jen velmi hrubě přibližně, jelikož pro srovnávání sluší uvážiti, že různá sčítání v jednotlivých zemích nejsou ani zcela současná ani se neprovedla úplně podle týchž zásad.

Evropě. Ovšem i tam snahy vlád, podporujících všemožně průmysl, obchod a rozšiřující dopravu s tím úmyslem, aby Rusko zbylo se své hospodářské závislosti na cizině, přispěly přece jen značně, že městského (a hlavně velkoměstského) obyvatelstva o něco přibývalo více než obyvatelstva venkovského.

Podle jednotlivých sčítání bylo totiž v Rusku městských obyvatel až do třetiny 19. století:

roku 1724 . . .	0·324 mil., t. j. asi	3·0 ⁰ / ₀	všeho obyvatelstva
" 1782 . . .	0·802 " " "	3·1 ⁰ / ₀	" "
" 1796 . . .	1·301 " " "	4·1 ⁰ / ₀	" "
" 1812 . . .	1·653 " " "	4·4 ⁰ / ₀	" "
" 1835 . . .	3·025 " " "	5·0 ⁰ / ₀	" "

Až přes první třetinu 19. století (až do 1835) byl podíl městského obyvatelstva v Rusku (asijském i evropském dohromady) mizivý a nepřibývalo ho ani příliš patrněji proti venkovu. O něco málo vyšší procento pozorované ke sklonku 18. století a na počátku století 19. vysvětluje se totiž postupným přivtělováním západoruských krajín (z bývalé Polska), které měly již trochu větší podíl městského lidu.

Proti tomu po první třetině 19. století pozoruje se již rozhodně mnohem rychlejší vzrůst městské populace nežli venkovské. Bylo totiž městského lidu v Rusku (evropském i asijském):

roku 1835 . . .	3·025 mil., t. j. asi	5·0 ⁰ / ₀	ze všeho obyv.
" 1851 . . .	5·382 " " "	7·8 ⁰ / ₀	" "
" 1867 . . .	8·157 " " "	10·6 ⁰ / ₀	" "
" 1897 . . .	16·785 " " "	13·0 ⁰ / ₀	" "

[Nově přivtělené části v Asii střední, na Kavkaze i v Poamuří zvětšovaly jen hlavně venkovské obyvatelstvo.]

Podobně vzrostla velkoměsta (čítající přes 100.000 obyvatelů). Bylo totiž ve všech ruských velkoměstech napočítáno:

roku 1867	asi 2·200 mil. obyv., t. j. asi	2·9 ⁰ / ₀
" 1897	" 6·200 " " "	4·8 ⁰ / ₀
" 1911	" 8·650 " " "	5·2 ⁰ / ₀

Ale proti vzrůstu měst ve střední a západní Evropě byl tento postup městského i velkoměstského obyvatelstva poměrně dosti skrovný.

[Velkoměst bylo v celém Rusku r. 1911 jenom 25, tedy počet nepatrný na říši tak ohromnou se 168 mil. obyv. asi. — V Německu r. 1910 na 65 mil. obyvatel bylo velkoměst 48 se 13·823 mil. obyv.]

Tento zjev, že městského obyvatelstva proti venkovskému stále přibývá, jest však vlastní toliko civilisaci západoevropské a civilisacím z ní buď pocházejícím nebo podle ní se zařizujícím. Ale nikterak se nepozoruje stejně v zemích kultury východoasijské nebo v Egyptě.

Bylo totiž v britské državě *Východní Indie*: roku 1891 287·3 mil. obyv., roku 1901 294·4 mil. a roku 1911: 316 mil. obyvatel. Z tohoto obyvatelstva žilo ve velkoměstech (nad 100 tisíc lidí): r. 1891 asi 6 mil., 1901 6·3 mil., roku 1911 7 mil. lidí, tedy celkem málo přes 2⁰/₀ a procento toto se podstatně skoro neměnilo. V městech přes 10.000

obyvatel bylo ve Východní Indii r. 1901: 21·65 mil. lidí, kdežto r. 1911 jen 21·80, t. j. podíl tohoto obyvatelstva přímo *klesl* ze $7\frac{1}{3}\%$ na $6\cdot9\%$.

Na ostrově *Javé* podle sčítání z r. 1905 bylo ze 30·1 mil. obyv. ve čtyřech největších městech pouze 426.000 obyvatel čili jen $1\cdot4\%$ ze všech lidí (největší město tamní nemělo ani plných 140.000 lidí). A ještě tam veliká sídla mají ráz venkovský; jsou to vlastně ohromné vsi s nakupeným obyvatelstvem za velké jeho hustoty.

V *Egyptě* v r. 1907 měla sice dvě největší obchodní města (Kairo a Alexandrie) 995.000 lidí — tedy asi $8\cdot8\%$ obyvatel, ale všechna města nad 10.000 lidí čítala jen 1,339.000 lidí čili stěží 12% všeho počtu, a to při ohromné lidnatosti asi 400 lidí na 1 km^2 ; (tedy města nad 10.000 — mimo Kairo a Alexandrii, která jsou ovšem hlavními středisky obchodu, vlády i duchovního života — měla pouze 334 tisíc obyv., t. j. sotva $3\cdot2\%$). Jsou mezi nimi také větší vesnice, zvláště když z nich ještě bychom vyňali obchodní města při Suezském průplavu.)

Proti tomu jak znamenitě jest zastoupeno městské obyvatelstvo ve velmi řídkce zalidněných krajích **Austrálie** i *Nového Zelandu!* *Australský Státní spolek* měl 1913 asi $4\frac{7}{8}$ mil. obyvatel; z nich však 1·817 mil. bydlelo v pěti rozsáhlých velkoměstech, majících nad 100.000 obyvatel (jsou to *Sydney, Melbourne, Adelaide, Brisbane* a *Perth*) čili v oněch velkoměstech žilo $37\cdot3\%$ z velmi řídkce usazeného obyvatelstva. — Na *Novém Zelandě* roku 1911 z 1·052 mil. obyv. bylo 0·334 mil. čili $31\cdot7\%$ v městech přes 50.000 obyv. [Ovšem obvody městské jsou v těchto koloniích dosti rozsáhlé s přivtělenými okolními obcemi, ale při ohromné rozlehlosti krajín jest i toto nahromadění lidí v městských okresích velmi nápadné.] — Méně už jest soustředěno městské obyvatelstvo v anglické *Kanadě*, kde ze $7\frac{3}{4}$ mil. obyv. (1911) jen 1·083 mil. bylo v městech přes 100.000 obyv., čili asi 14% a ve všech městech nad 50.000 asi $18\frac{1}{4}\%$. To arci dostatečně se vysvětluje velmi význačným zemědělským rázem Kanady, kde farmářství jest nejvýnosnějším povoláním.

Největší podíl městského obyvatelstva v Evropě a vůbec ve světě má *Sjednocené království*. V *Anglii s Walesem* bylo ve velkých městech (přes 100.000 obyv.):

roku	[1891	1901	1911
v mil.	10·28	11·49	13·69
všeho obyv. $\%$	$35\frac{1}{2}$]	35·3	38

[Pro rok 1891 rozumí se též počet měst jako r. 1901, třeba roků 1891 všechna z nich ještě nepatřila do téže kategorie velikosti, neboť některá teprve od r. 1891 do 1901 dostoupila onoho počtu obyvatel.]

V městech od 50.000 do 100.000 obyvatel žilo:

roku	[1891	1901	1911
v mil.	2·45	3·02	3·56
ze všeho obyv. $\%$	8·45]	9·27	9·86

V městech od 20.000 do 50.000:

roku	[1891	1901	1911
mil.	3·69	4·44	4·62
ze všeho obyv. $\%$	12·7]	13·6	12·8

V městech od 10.000 do 20.000:

roku	[1891	1901	1911
mil.	2·55	3·02	3·26
ze všeho obyv. ‰	8·79]	9·28	9·03

V městech od 3.000 do 10.000:

roku	[1891	1901	1911
mil.	2·39	2·68	2·64
ze všeho obyv. ‰	8·22]	8·25	7·33

V městech pod 3.000 obyv.:

roku	[1891	1901	1911
mil.	0·40	0·42	0·39
ze všeho obyv. ‰	1·37]	1·28	1·08

Všeho městského obyvatelstva tedy bylo:

roku	1891	1901	1911
mil.	21·75	25·06	28·16
ze všeho obyv. ‰	75·0	77·0	78·1

V městech nad 10.000 lidí žilo:

roku	1891	1901	1911
mil.	18·97	21·96	25·13
ze všeho obyv. ‰	65·4	67·5	69·7

V městech nad 50.000 lidí:

roku	1891	1901	1911
mil.	12·730	14·506	17·251
ze všeho obyv. ‰	43·9	44·6	47·8

Obyvatelstva městského již před čtvrt stoletím v Anglii s Walesem byla ohromná většina a proto jeho podíl z celkového počtu obyvatel nemohl se již tolik zvyšovati. Ale i při tom je znatelný stálý jeho poměrný vzrůst zejména v městech přes 10.000 obyvatel (také města nad 50.000 zvětšila dosti silně svůj poměrný počet obyvatelstva). Proti tomu lidí v městech pod 10.000 ubylo; ovšem i počtu těchto měst ubývá; bylo jich r. 1901 celkem 686 a r. 1911 jen 661; ostatní překročila počet 10.000 obyvatel. Je tedy ohromná většina obyvatelstva anglického soustředěna ve středních a velikých městech, čímž vyniká ještě více tvrzení, že Anglie celá je vlastně světovým velkoměstem.

Venkovského obyvatelstva (které kromě toho není ani většinou příslušným k zemědělství — byloť z venkovských obyvatelů jen něco málo přes 30‰ příslušníků zemědělských —) napočítalo se v Anglii s Walesem:

roku	1891	1901	1911
mil.	7·25	7·47	7·91
ze všeho obyv. ‰	25·0	23·0	21·9

obyvatel bylo ve Východní Indii r. 1901: 21·65 mil. lidí, kdežto r. 1911 jen 21·80, t. j. podíl tohoto obyvatelstva přímo *klesl* ze $7\frac{1}{3}\%$ na $6\cdot9\%$. Na ostrově *Javě* podle sčítání z r. 1905 bylo ze 30·1 mil. obyv. ve čtyřech největších městech pouze 426.000 obyvatel čili jen $1\cdot4\%$ ze všech lidí (největší město tanní nemělo ani plných 140.000 lidí). A ještě tam veliká sídla mají ráz venkovský; jsou to vlastně ohromné vsi s nakupeným obyvatelstvem za velké jeho hustoty.

V *Egyptě* v r. 1907 měla sice dvě největší obchodní města (Kairo a Alexandrie) 995.000 lidí — tedy asi $8\cdot8\%$ obyvatel, ale všechna města nad 10.000 lidí čítala jen 1,339.000 lidí čili stěží 12% všeho počtu, a to při ohromné lidnatosti asi 400 lidí na 1 km^2 ; (tedy města nad 10.000 — mimo Kairo a Alexandrii, která jsou ovšem hlavními středisky obchodu, vlády i duchovního života — měla pouze 334 tisíc obyv., t. j. sotva $3\cdot2\%$). Jsou mezi nimi také větší vesnice, zvláště když z nich ještě bychom vyňali obchodní města při Suezském průplavu.)

Proti tomu jak znamenitě jest zastoupeno městské obyvatelstvo ve velmi řídké zalidněných krajích **Australie** i **Nového Zelandu!** *Australský Státní spolek* měl 1913 asi $4\frac{7}{8}$ mil. obyvatel; z nich však 1·817 mil. bydlelo v pěti rozsáhlých velkoměstech, majících nad 100.000 obyvatel (jsou to *Sydney, Melbourne, Adelaide, Brisbane* a *Perth*) čili v oněch velkoměstech žilo $37\cdot3\%$ z velmi řídké usazeného obyvatelstva. — Na *Novém Zelandě* roku 1911 z 1·052 mil. obyv. bylo 0·334 mil. čili $31\cdot7\%$ v městech přes 50.000 obyv. [Ovšem obvody městské jsou v těchto koloniích dosti rozsáhlé s přivtělenými okolními obcemi, ale při ohromné rozlehlosti krajín jest i toto nahromadění lidí v městských okresích velmi nápadné.] — Méně už jest soustředěno městské obyvatelstvo v anglické *Kanadě*, kde ze $7\frac{3}{4}$ mil. obyv. (1911) jen 1·083 mil. bylo v městech přes 100.000 obyv., čili asi 14% a ve všech městech nad 50.000 asi $18\frac{1}{4}\%$. To arci dostatečně se vysvětluje velmi význačným zemědělským rázem Kanady, kde farmářství jest nejvýnosnějším povoláním.

Největší podíl městského obyvatelstva v Evropě a vůbec ve světě má *Sjednocené království*. V *Anglii s Walesem* bylo ve velkých městech (přes 100.000 obyv.):

roku	[1891	1901	1911
v mil.	10·28	11·49	13·69
všeho obyv. $\%$	35 $\frac{1}{2}$]	35·3	38

[Pro rok 1891 rozumí se též počet měst jako r. 1901, třeba roku 1891 všechna z nich ještě nepatřila do téže kategorie velikosti, neboť některá teprve od r. 1891 do 1901 dostoupila onoho počtu obyvatel.]

V městech od 50.000 do 100.000 obyvatel žilo:

roku	[1891	1901	1911
v mil.	2·45	3·02	3·56
ze všeho obyv. $\%$	8·45]	9·27	9·86

V městech od 20.000 do 50.000:

roku	[1891	1901	1911
mil.	3·69	4·44	4·62
ze všeho obyv. $\%$	12·7]	13·6	12·8

Nynější *tři milionová města* měla obyvatel [New York, Chicago, Filadelfie]:

roku	1880*)	1890	1900	1910
mil.	3·260	4·660	6·430	8·501
přibylo od roku 1880 ‰		43·0	97·3	160·8
byl v nich podíl ze všeho obyv. Unie ‰	6·5	7·4	8·5	9·2

Vzrůst některých měst ve Spojených státech byl zvláště nápadný. Jednotlivá z nich sluší vytknouti. Napočítalo se totiž *tisíc* obyvatel:

	roku . .	1890	1900	1910
v New Yorku		1515	3437**)	4767
v Chicagu		1100	1699	2182
ve Filadelfii		1047	1294	1549
v St. Louis		452	575	687
v Bostonu		448	561	671
v Clevelandu		261	382	561
v Pittsburgu		239	322	534
v Detroitu		206	286	466
v Buffalu		256	352	424
v Los Angeles ***)		50	102	319

Jak i města menší rostla, je viděti ze vzrůstu obyvatelstva v městech nad 8.000 obyvatel; čítalo se jich:

roku	počet měst nad 8.000 lidí	s mil. obyv.	z veškerého počtu lidí Spoj. států ‰	proti předchozímu období dvacetiletému přibylo: těch měst	obyvatel v nich ‰
roku 1790	6	0·134	3·4	—	—
" 1810	11	0·356	4·9	5	166
" 1830	26	0·862	6·7	15	142
" 1850	85	2·900	12·5	59	236
" 1870	226	8·070	20·9	141	178
" 1890	447	18·270	29·2	221	126
" 1900	545	přes 25—	téměř třetina	98 (za deset let)	37

Nyní již asi $\frac{3}{8}$ všeho obyvatelstva bydlí v městech nad 8.000 lidí čítajících. V městech vůbec bude brzy již téměř polovice veškerého obyvatelstva Unie.

Podobný vývoj jako dříve byl vytčen v Irsku, pozoruje se také ve **Francii**, kde venkov se dosti silně vylidňuje, kdežto městského obyvatelstva dosti patrně přibývá. Žiloť ve Francii:

*) V r. 1880 Filadelfie ani Chicago neměly ještě ani milionu obyvatel.

***) New-York byl značně místně rozšířen přivtělením okolních měst.

****) Vedle Los Angeles zvláště vyrostla ještě města na západě:

Portland	z 90 tisíc r. 1900	na 207 tisíc roku 1910	a
Oakland	ze 67 " " 1900	" 150 " " 1910.	

	roku . . . 1901	1906	1911
na venkově mil.	23·03	22·72	22·09
v městech „	15·93	16·54	17·51

		1906	1911
lidí ubylo na venkově proti r. 1901 ‰	1·3		4·1
„ přibylo ve městech „ 1901 ‰	3·8		9·9

a poměr venkovského obyvatelstva k městskému:

	1901	1906	1911
lidí venkovských ‰	59·1	57·9	55·8
„ městských ‰	40·9	42·1	44·2

Také ve větších městech přibývalo značněji obyvatelstva.
V městech nad 50.000 žilo:

v roce	1881	1901	1911	poměrně	1881	1901	1911
mil.	5·23	6·85	7·51	přibylo proti r. 1881 . ‰	31·0	43·6	
v místech ostatních mil.	32·36	32·13	32·09	ubylo proti r. 1881 . . ‰	0·7	0·8	

V oněch městech nad 50.000 žilo z francouzského obyvatelstva
v roce 1881 1901 1911
13·9‰ 17·6‰ 19‰

Ovšem venkov ve Francii se vylidňuje nejen stěhováním do měst, nýbrž přímo přirozeným vymíráním obyvatelstva (hlavně v jihozápadní části). Vystěhovalectví jako v Irsku z Francie vůbec není, spíše je přistěhovalectví z ciziny, ovšem skoro jen do měst.

V Německu žilo v místech zcela venkovských (pod 2000 obyvatelů čítajících):

koncem roku	1871	1880	1890	1900	1910
milionů	26·1	26·5	26·2	25·8	25·9
přibylo (+) neb ubylo (—) proti 1871	—	+1·5‰	+0·4‰	—1·2‰	—0·8‰

Tedy obyvatelstvo v nich bylo skoro stále stejného počtu s patrnějším sklonem k úbytku po r. 1880. Tím jest tedy prokázáno, jak i v Německu venkov své veškeré velmi značné přírůstky obyvatelstva neustále vysílal do měst.

Proti tomu v místech nad 2000 lidí, tedy v místech městského rázu, žilo:

koncem roku	1871	1880	1890	1900	1910
milionů	15·0	18·7	23·2	30·6	39·0
poměrný vzrůst městského obyvatelstva proti r. 1871	—	25‰	55‰	104‰	160‰

tedy byl nepřetržitě ohromný a nikterak neochabuje.

Poměr městského obyvatelstva k venkovskému (v místech pod 2000 lidí) změnil se tak, že z 1000 lidí žilo:

koncem roku	1871	1880	1890	1900	1910
na venkově	636	586	530	456	400
v městech	364	414	470	544	600

Městské obyvatelstvo stále více převažuje a venkovské nemizí sice, ale jeho podíl stále silně poklesává.

Zvláště veliká města v Německu nápadně vzrůstají.

V městech s obyvatelstvem nad $\frac{1}{2}$ milionu žilo lidí:

	koncem roku	1880	1900	1910
počet měst		1	3*)	7**)
milionů		1·122	3·095	5·765
ze všeho obyvatelstva v Německu		2·48 ⁰ / ₀	5·49 ⁰ / ₀	8·88 ⁰ / ₀

To však by nepodávalo dostatečně správného názoru, jelikož milionové město Berlín (vnitřní) vzrůstalo jen nepatrně, ale obce s ním souvisící rostly úžasně. Berlín vnitřní měl koncem r. 1910 2·071 mil. lidí, kdežto Berlín velký čítal 3·730 mil. lidí. [V polovici r. 1914 bezprostředně před válkou žilo v Berlíně samém jen 2·081 mil. lidí, kdežto v Berlíně velkém 4·010 mil. lidí. Za $3\frac{1}{2}$ roku před světovou válkou přibylo v Berlíně velkém $7\frac{1}{2}^0$ %, v Berlíně vnitřním však ani celého $\frac{1}{2}^0$ %.] Počítáme-li do půlmilionových měst také obyvatelstvo celého velkého Berlína, žilo v oněch sedmi největších půlmilionových městech německých v polovici roku 1914 bezprostředně před válkou skoro 8 mil. lidí — což bylo již téměř 12% ze všeho obyvatelstva Německé říše.

Ve velkoměstech německých (v městech s počtem obyvatel nad 100.000 obyv.) žilo koncem roku (v polovici r. 1914 čítán celý velký Berlín, kdežto dříve pouze jeho předměstí mající přes 100.000 lidí):

	1880	1900	1910	v polovici 1914
milionů	3·645	9·120	13·823	16·054
ze všeho obyvatelstva	8·1 ⁰ / ₀	16·2 ⁰ / ₀	21·3 ⁰ / ₀	23·7 ⁰ / ₀

Podobné procento velkoměstského obyvatelstva vykazuje i sousední *Nizozemí*. Roku 1909 bylo tam v městech přes 100.000 obyv. (t. j. v Amsterdamu, Rotterdamu, Haagu a Utrechtu) celkem asi $23\frac{1}{2}^0$ % všeho obyvatelstva. [Koncem r. 1913 před světovou válkou asi 24^0 %.]

V *Belgii* (i když Brussel se všemi předměstími se počítal) nebylo soustředění obyvatel ve velkoměstech ani tak značné jako v Německu nebo v Nizozemí. Ve čtyřech městech nad 100.000 obyv. bylo v roku 1910 asi 21% ze všeho obyvatelstva.

Ale také v těch středoevropských zemích, které byly většinou ještě zemědělské, přibývalo městského obyvatelstva mnohem rychleji než venkovského.

*) Roku 1900 k Berlínu přibyl Hamburk a Mnichov, kterému do $\frac{1}{2}$ milionu nescházelo ani 100 lidí.

***) Od r. 1900 do roku 1910 přibyly: Lipsko, Drážďany, Vratislav a Kolín nad Rýnem.

Na př. v *Rakousku* bylo v obcích (politicky míněných) s počtem obyvatel nad 50.000 lidí: kdežto všech obyvatel bylo:

koncem roku . 1890	1900	1910	koncem . . . 1890	1900	1910
mil. asi . . . 2 $\frac{1}{3}$	3—	3·6	mil. 23·7	25·9	28·6
přibylo proti			přibylo proti		
roku 1890 . . . —	28 $\frac{0}{0}$	54 $\frac{0}{0}$	r. 1890 . . . —	9 $\frac{0}{0}$	21 $\frac{0}{0}$

Obyvatel mimo města nad 50.000 bylo:

koncem roku 1890	1900	1910
mil. 21·4	22·9	25—
přibylo proti r. 1890 . . . —	7 $\frac{0}{0}$	17 $\frac{0}{0}$ *)

V *obcích nad 5.000 obyvatel* bylo v *Rakousku* obyvatel:

v roce 1843	1880	1890	1900	1910
procent 9—	16·9	19·9	23·5	27·2

Celkem tohoto podílu městského obyvatelstva přibývalo stejnoměrně s dobou.

V *Uhrách* bylo v místech nad 50.000 obyvatel:

koncem roku . . 1890	1900	1910
mil. 0·815	1·261	1·941
přibylo proti r. 1890 . . . —	55 $\frac{0}{0}$	138 $\frac{0}{0}$

[V městech nad 50.000 obyvatel bylo r. 1910: 9·3 $\frac{0}{0}$ byyv., podíl větší než v Čechách.]

Kromě měst nad 50.000 obyv. se napočítlo:

koncem roku . . 1890	1900	1910
mil. 16·65	17·99	18·95
přibylo proti r. 1890 . . . —	8 $\frac{0}{0}$	14 $\frac{0}{0}$;
všech obyvatel bylo:		
koncem roku . . 1890	1900	1910
mil. 17·46	19·25	20·89
přibylo proti r. 1890 . . . —	10 $\frac{0}{0}$	20 $\frac{0}{0}$

Podíl městského obyvatelstva v *Uhrách* zvláště poslední dobou *urychleně* rostl.

V *Itálii* bylo v městech nad 50.000 obyvatel:

v roku 1901	1911	obyvatel vůbec bylo	1901	1911
mil. 4·78	5·90	mil. 32·48	34·67	
přibylo za 10 let . . . —	23 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$	přibylo za 10 let . . . —	6 $\frac{3}{4}$ $\frac{0}{0}$	

v místech pod 50.000 obyv. bylo tedy:

*) V *Rakousku* celém bylo v politických obcích nad 50.000 obyv. asi osmina obyvatelstva, v *Čechách* jen asi 7 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$; i kdybychom Velkou Prahu počítali, žilo by v městech nad 50.000 obyv. v *Čechách* jen 9 $\frac{0}{0}$. — Je tedy nápadně málo větších měst v *Čechách*; také *Morava* nemá velkých měst kromě *Brna*, které i s předměstími mělo něco přes 5 $\frac{0}{0}$ moravského počtu obyvatel.

roku	1901	1911
mil.	27·70	28·77

Nepřibyla v nich tedy za celých 10 let ani 4⁰/₁₀.

[V roku 1881 bylo v městech nad 50.000 obyvatel pouze asi 3¹/₃ mil. lidí, tedy za 20 let (1881—1901) přibýlo přes 43⁰/₁₀, kdežto za 30 let (1881—1911) činil v nich přírůstek 77⁰/₁₀. V celé Itálii přibýlo za oněch 30 let (1881—1911) sotva 22⁰/₁₀ obyvatel a ve všech městech pod 50.000 lidí jen 14¹/₃⁰/₁₀. V městech nad 50.000 obyv. žilo r. 1911 asi 17⁰/₁₀ všeho italského obyvatelstva. — Bylo tedy v Itálii městského obyvatelstva nepoměrně více nežli v Rakousko-Uhersku, ačkoli Itálie nemá města milionového. Největší město *Neapol* mělo r. 1911 asi 2²/₃ mil. obyvatel.]

Také tolik význačně zemědělská země — *Dánsko* — vykazuje značný vzrůst obyvatelstva městského proti venkovskému za 19. století i ve století dvacátém.

Žilo tam tisíc lidí:

	1801	1906	1911
v městech	197	1028	1112
na venkově	737	1571	1663

Vzrůst městského a venkovského obyvatelstva byl tedy od počátku devatenáctého století do roku 1906 do 1911

přibýlo v městech přes 420 skoro 470⁰/₁₀
 přibýlo na venkově přes 110 skoro 130⁰/₁₀

a ze všeho obyvatelstva žilo 1801 1906 1911
 v městech 21⁰/₁₀ 39¹/₃⁰/₁₀ 40¹/₁₀
 na venkově 79⁰/₁₀ 60¹/₂⁰/₁₀ 59·9⁰/₁₀

Poměštění pokračovalo tedy i v zemědělském *Dánsku* značně. [V Kodani bylo r. 1911: 16⁰/₁₀ obyvatelstva a v městech nad 50.000 lidí přes 22¹/₂⁰/₁₀ dánského obyvatelstva.]

Ve Švýcarsku žilo r. 1910 v městech nad 50.000 obyv. 18¹/₂⁰/₁₀ obyv. (tedy větší podíl než v Itálii).

Ve Španělsku v městech nad 100.000 lidí bylo r. 1910 10¹/₂⁰/₁₀, v městech nad 50.000 obyv. asi 15¹/₄⁰/₁₀ všeho španělského obyvatelstva (mnohem větší podíl než v Rakousku).

V Portugalsku ve dvou městech nad 100.000 lidí r. 1911 bylo 11·4⁰/₁₀ portugalského obyvatelstva.

V Japonsku, které bylo kulturu západoevropskou i severoamerickou přechootně přejalo, nastalo zcela podobné překotné množení velkoměstského obyvatelstva. Žilo tam v městech nad 100.000 obyv. dle odhadů:

roku . . 1890	1900	1911	od roku . . 1890	do r. 1900	do r. 1911
mil. lidí	2 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	5 ¹ / ₃	poměrný	vzrůst byl
					40 ⁰ / ₁₀ 113 ⁰ / ₁₀ ,

tedy byl velmi kvapný; za 21 let se tam velkoměstské obyvatelstvo více než zdvojnásobilo a jeho podíl byl již přes 10⁰/₁₀ všeho japonského obyvatelstva.

V ostatní Asii proti Japonsku nepřibývalo městského obyvatelstva nijak proti venkovskému. Tak ve *Východní Indii* bylo obyvatel:

	roku 1901	1911		1901	1911
na venkově mil.	265·1	285·4	v procentech	90·1 ⁰ / ₀	90·6 ⁰ / ₀
v městech	29·1	29·7	"	9·9 ⁰ / ₀	9·4 ⁰ / ₀

tedy městského obyvatelstva při dosti vysoké hustotě poměrně značně je méně nežli v Rusku, a ještě ho spíše ubývá než přibývá.

18. Vzájemný počet obého pohlaví a vliv stěhování na něj. — Odliďňování řídce obydlených krajín venkovských stěhováním do hustě osazených okresů průmyslových nebo městských.

Lidstvo usedlé v pevných obydlích pravidelně se vyvíjí tak, že obě pohlaví přirozenou životní měnou si udržují přibližnou rovnováhu. *Všeobecně se rodívá sice chlapců o něco více než děvčát, ale životy mužského pohlaví jsou za to znatelně křehčí* — (snad působením zaměstnání) — nežli u pohlaví ženského. Již hned úmrtnost hochů v útlém mládí bývá vyšší a překonává stále více úmrtnost dívků při postupujícím věku. Proto celkem počítá se žen více, kdekoli stěhováním se poměr ten podstatně neruší. Ovšem také sociálním tlakem může počtu žen proti mužům ubývat, kde žena je příliš muži podána, že musí převzít všechny těžší práce a starosti.

Počátkem 20. století (pro některé z vytčených zemí jsou udána čísla z konce 19. století) rodilo se na 1000 živě zrozených děvčát chlapců živých: v Portugalsku 1112, ve Španělsku 1102, v Bulharsku 1079, v Rumunsku stejně jako v britské vých. Indii po 1066, v Massachusettsu 1062, v Norsku 1062, v Rakousko-Uhersku (stejně v obou státech) 1058, v Itálii jako ve Švédsku a Srbsku po 1057, v Německu, v Nizozemí a Finsku po 1055, v Rusku (evropském) a v Irsku po 1054, v Dánsku 1053, v Australském st. spolku 1049, v Belgii 1047, v Japonsku 1046, ve Skotsku a Švýcarsku po 1042, v Anglii a Walesu 1037 atd.

Není vůbec statistických dokladů, že by někde se rodilo více děvčát nežli hochů.)*

*) Kterak postupně přirozenou měnou nabývá ženské pohlaví převahy, poznává se podle statistiky německé. V Německu nebylo za posledního čtvrt století velikého stěhování a tedy lze po většině proměny počtu u obojího pohlaví přičítati různé úmrtnosti. V roce 1910 napočítlo se:

	mužských	ženských		mužských	ženských
do 1. roku tisíc . . .	773·3	754·2	od 15.—16. roku tisíc .	649·0	649·0
od 1.—2. roku tisíc .	786·4	776·6	" 16.—17. " "	647·2	644·5
" 2.—3. " "	800·5	790·4	" 17.—18. " "	636·6	634·1
" 3.—4. " "	783·5	775·9	" 18.—19. " "	610·9	610·0
" 4.—5. " "	776·5	770·0	" 19.—20. " "	604·9	600·5
" 5.—6. " "	749·3	741·5	" 20.—21. " "	589·2	582·0
" 6.—7. " "	753·7	748·7	" 21.—22. " "	567·5	564·5
" 7.—8. " "	727·0	721·8	" 22.—23. " "	565·5	565·0
" 8.—9. " "	753·3	750·3	" 23.—24. " "	551·3	553·7
" 9.—10. " "	730·7	721·9	" 24.—25. " "	532·1	536·8
" 10.—11. " "	729·9	717·3	" 25.—26. " "	526·6	529·6
" 11.—12. " "	686·2	682·2	" 26.—27. " "	514·1	517·0
" 12.—13. " "	699·3	695·2	" 27.—28. " "	492·2	492·9
" 13.—14. " "	681·4	675·5	" 28.—29. " "	499·4	502·7
" 14.—15. " "	680·9	678·4	atd.		